

SALAMON KONRÁD A demokratikus pártok céljai 1956-ban

Az 1956-os forradalom győzelmével egy időben, október végén a demokratikus pártok hozzáláttak programjaik újrafogalmazásának előkészítéséhez. Erre ugyan nem maradt idő, de vezetőik nyilatkozatai és tervezetei jól mutatják politikai elképzeléseik irányát. A Független Kisgazdapárt és a Petőfi Párt esetében az 1945 után megvalósítani szándékozott programjaikat kellett az új helyzethez igazítani.

Erre figyelmeztetett Kovács Béla október 31-én adott nyilatkozata: „a régi világról szerintem ne álmodjon senki. A grófok, bankárok és kapitalisták világa végérvényesen lezárult. Nem kisgazda igazán az, aki ma 1939-ben és 1945-ben gondolkodik. Az elmúlt tíz esztendő keserves, de hasznos iskolája volt a Kisgazdapártnak, és ennek az évtizednek a tanulságait felhasználva kell átalakítanunk a párt programját és átalakítanunk a magunk gondolkodását is.” (Salamon 212–213.)

A Petőfi Párthoz tartozó Németh László szintén arra figyelmeztetett, nehogy „az új pozíciók felé csörtető emberek, akik régi fényük visszatérését várják, megfelelő hadállást foglaljanak el s a forradalomból ellenforradalmat, 1956 szabadságharcából holmi 1920-as kurzust csináljanak”. (Salamon 214.) A két parasztpárt meghatározó személyiségei tehát világossá tették, hogy a két világháború közti rendszer restaurálásáról szó sem eshet.

Bibó István október 27–29-én papírra vetette egy harmadikutas politikai program alapját. E szerint „a szabadság nem relatív fogalom, s nem egyik vagy másik csoportnak a szabadsága valamely másik rovására, hanem abszolút érték. (...) A szabadság mind teljesebbé tétele és technikai intézményekben való megerősítése az európai társadalom és államfejlődés legfelsőbb tartalma és legnagyobb eredménye. (...) A *magántulajdon*, mint minden emberi rendelkezési lehetőség, lehet a szabadság formája, és lehet az elnyomás, a kizsákmányolás eszköze. (...) A *kapitalizmus* nem a legfőbb és egyetlen ellensége a modern társadalomfejlődésnek, hanem csupán annyiban az, amennyiben zsarnokságra, elnyomásra és kizsákmányolásra ad lehetőséget. (...) A kapitalizmus, abban a

részében, amelyben a szabad vállalkozás rendszerét jelenti, az egyik hatásos mozgatója az ember technikai haladásának. (...) A kapitalizmus alapvető baja nem a szabad vállalkozás rendszere, hanem a birtokviszonyok... igazságtalansága, vagyis az, hogy a szabad vállalkozás lehetősége eredendően csak a társadalom egy kis része számára áll fenn.” Ebből következik a kisajátítás jogossága, amit a bolsevizmus „aránytalan kegyetlenséggel” hajtott végre. Az új gazdasági és politikai rendszerben pedig a „szabad vállalkozás lehetőségét és a nagyüzemek munkásközösségi tulajdonát, mely a kapitalizmus és szocializmus dogmatikus ellentétében kizárja egymást, két intézmény révén lehet egyszerűen összeegyeztetni: az egyik a szövetkezetek rendszere, melyek szabad vállalkozásokként indulhatnak, a másik, a szabad egyéni vállalkozás pedig abban az arányban, amilyen arányban megsziárdul... s személyes teljesítményből közösségi üzemmé válik. (...) Ezzel párhuzamosan az alapító tulajdonos előbb vállalatvezetővé, majd utódaiban egy bizonyos meghatározott időn át járadékossá alakul.” (Salamon 210–211.)

Bibó István igényes szellemi alapvetése tehát egy harmadikutas gazdasági és politika program alapját vetette meg, amely a népi mozgalom elképzelései alapján a szövetkezeti szocializmust, illetve az önkormányzati demokráciát jelentette volna. Másként fogalmazva: a szociális igazságosságot a szabadságjogok biztosításával együtt akarta megvalósítani.

A gyors pártosodás kapcsán Németh László a november 2-án megjelent *Pártok és egység* című írásában természetesnek tartotta, hogy a forradalom után meg kell kérdezni a népet, „hogy képzeli el a jövőjét. Ennek a megkérdésnek legmegbízhatóbb módja: a választás, a pártprogramoknak a nemzet elé bocsátása. (...) Én azt hiszem, kül- és belpolitikai okból is jobb lett volna, ha néhány hetet még vártunk volna, de ha a nemzet élni akar visszaszerzett jogával és kikényszerítette, vigyázzunk, hogy minél több jó, és minél kevesebb rossz származzék belőle.” Németh tehát nem vitatta, hogy a többpártrendszerre épülő parlamentáris demokrácia csak választással jöhet létre, de figyelmeztetett a pártpolitikában rejlő veszélyre, mely hajlandó a nemzeti érdeket saját önös érdekének alárendelni.

Ugyanakkor annak veszélyét is látta, hogy a „sokpártrendszer” a „meggyűlölt rendszerrel együtt széttepheti azt a szocializmust is, amelyről fiatalon álmodtunk, s amelyhez a letűnt rendszer bűnei között is

ragaszkodtunk.” Németh László, aki azt vallotta, hogy van olyan szocializmus, amely nem marxizmus, ebben a szellemben figyelmeztetett, hogy „Magyarország az elmúlt évtizedben elég messze haladt a szocializmus útján, voltaképp szocialista állam lett. Ezt a helyzetet a régi rend lerombolásának a vágyában számba nem venni olyan óriási botlás lenne, amilyen a kommunizmus volt, akik a magyar gazdasági élet, főként a mezőgazdaság valóságos állapotát, magasabb fejlettségét száma nem véve, oda rombolták, ahol az orosz állt” a bolsevikok hatalomra jutása előtt.

A továbbiakban arra hívta fel a figyelmet, hogy nem ismer „olyan magyar író, gondolkodót, aki a szocializmusnak ellensége lett volna. A vita inkább akörül volt, hogy szocializmusunk a külföldi patronok hű másolása legyen, vagy az általános elveknek, a magyar természethez, gazdasági helyzetéhez idomuló alkalmazása. A vita most eldőlt, eldöntötte a meg nem kért nemzet. De a döntés nem a szocializmus, csak annak tőlünk idegen formája ellen történt.” Ezért azt javasolta, hogy a pártok fogadjanak el egy közös nyilatkozatot, amelyben a szocializmus néhány nagy elve mellett hitet tennének. (Salamon 215–216.)

Németh László tehát mind kül-, mind belpolitikai okokból a harmadik útban látta az egyetlen lehetséges megoldást, mely egyaránt biztosítja a szabadságjogokat és a szociális igazságosságot. Ez azonban nem a kényszer zsákutcája, hanem egy új, történelmi jelentőségű politikai forma megteremtése lehetett volna. E harmadik útnak látszott egy pillanatra esélyt adni a történelem, de a rövidlátó szovjet vezetők az idézett cikk megírásának idejére már meghozták végzetes döntésüket a magyar forradalom katonai leverésére.

A népiek Bibó István és Németh László által megfogalmazott elképzelései alapján a Petőfi Párt, valamint a Kovács Béla irányította Független Kisgazdapárt és a Kiss Sándor vezette Magyar Parasztszövetség olyan kibontakozási program megfogalmazásának lehetőségét tartották a kezükben, amilyennel a többi párt nem rendelkezett. Ennek a harmadikutas elképzelésnek a napi politikai meghatározását Féja Géza, az *Új Magyarország* főszerkesztője így fogalmazta meg: „Ne térjünk le a forradalom útjáról se jobbra, se balra. Mi nem akarjuk visszaállítani az úri Magyarországot, de Rákosi és Gerő rémuralmát sem.” Az új nemzeteszme „a dolgozó osztályok egyenrangúságára épül. Egyik sem nyomulhat előre a másik rovására, ugyanakkor második vonalba sem szorítható. (...)

A nemzeti gondolat azt jelenti, hogy életünk minden vonatkozásában állandóan a magyarság egészét veszünk figyelembe.” A munkásság „tanúságot tett a forradalomban mély nemzeti érzéséről. A magyar munkásság nemzeti öntudata és áldozatkészsége nélkül nem győzött volna a szabadságharcunk. Mindezt tudjuk és soha nem feledjük, midőn a parasztság jussáért küzdünk. (...) Földet nem adunk vissza. (...) Olyan határt kell szabnunk a kisbirtoknak, melyet egy család a maga erejével meg tud művelni. (...) A szabad társuláson alapuló szövetkezeti rendszer és a belterjes gazdálkodás többrétegűvé alakítja majd a paraszti életet.” (Salamon 218–219.)

Az idézett gondolatok, valamint a két parasztpárt és a parasztszövetség tervezett egységes fellépése azt eredményezhette volna, hogy a választások után ez az irányzat válik a magyar politika meghatározójává.

Mivel a szociáldemokraták egy része annak idején hajlandó volt „testvérpártnak” tekinteni a kommunizmust, s velük a Magyar Dolgozók Pártjában „egyesülni”, az SZDP csak nehezen tudott újjászerveződni. Ebből következően az új pártprogram előkészítésére sem maradt ideje. Ugyanakkor szellemi alapvetést jelentett Kéthly Annának a Népszava november 1-jei számában megjelent, *Szociáldemokraták vagyunk!* című vezércikke. Kiinduló pontnak tekintette, hogy a munkásság a diktatúra pusztítása ellenére kitarított a Szociáldemokrata Párt mellett, amelynek feladata a forradalom céljainak megőrzése. „Nemcsak a zavarosban halászó sötét elemek munkájától kell tartanunk, de attól is, hogy a forradalom lendítőkerekére kapaszkodva, ezt a hatalmas erőt azok is a saját céljaikra igyekeznek felhasználni, akiknek a Szociáldemokrata Párt részvételével végzett országépítő munka is sok volt.” Ugyanakkor „a Szociáldemokrata Párt megalakulása nem jelenthet menedéket azoknak, akik ennek a szörnyű politikai, gazdasági és erkölcsi csődnek az okozói.” De az „egyik börtönből kiszabadulva ne engedjünk ebből az országból egy másik színű börtönt teremteni”. El kell tehát kerülni, hogy megismétlődjön 1919 augusztusa. „Az ellenforradalom ma azt suttogja, hogy semmit sem kezd újra abból, amit annak idején elkövetett. Vigyázzunk erre, és a párt felépítésével védekezzünk az ellen, hogy ez a susogás diadalmas nevetéssé ne erősödjék. *Vigyázzunk a gyárakra, a bányákra és a földekre*, melyek a nép kezében kell, hogy maradjanak. (1956 szeptember 201.)

A rövid vezércikk egyértelműen elhatárolódott a kommunizmustól, jelentős része azonban a jobboldali

ellenforradalmi veszéllyel és annak elhárításával foglalkozott, mutatva egyben azt is, hogy Kéthly hajlamos volt ennek az eltúlzására.

A forradalom és szabadságharc szellemisége a szociáldemokráciát is áthatotta, s a Népszava november 2-i második száma már nem a Szociáldemokrata Párt, hanem a Magyar Szociáldemokrata Párt központi lapja alcímmel jelent meg. Ennek vezércikkében Kelemen Gyula a Magyar Szociáldemokrata Párt újjáépítésére szólított fel, majd a következőkkel zárta írását: „Magyar munkástestvéreink! A szabadság útja megnyílt előttünk. Az ország népe keserves szenvedések árán tanulta meg, hogy a jobb- vagy baloldali szélsőség csak pusztulást vagy zsarnokságot hozhat ránk. Védjük meg drágán szerzett szabadságunkat, építsük fel a semleges, demokratikus Magyarországot. (1956 sajtó 253.)

A kormánykoalíció kívüli pártok közül a Demokrata Néppárt programja nemcsak azért figyelemre méltó, mert a legkorszerűbb keresztény pártként minden valószínűség szerint jól szerepelt volna a választáson, de a szociális igazságosságot hangsúlyozó szemlélete miatt is: „a leghatározottabban

szemben állunk minden olyan restaurációs kísérlettel, amely a bányákat és kulcsiparokat ki akarná venni az állam, a gyárakat a munkásság, a földet a parasztság kezéből. Tartsuk szem előtt a tételt, amely egyenesen világnézetünkéből folyik, hogy nem a munkát kell a tőkének, hanem a tőkét kell a munkának alárendelni.” (Izsák 297.)

Az idézetek egyértelművé teszik, hogy az 1956-os forradalom idején a politikai irányzatok döntő többsége a leghatározottabban elutasított minden restaurációs, azaz jobboldali ellenforradalmi kísérletet. Ugyanakkor a történelem újabb tanulságaként november 4-e után megvalósult a Kádár vezette szélsőbaloldali ellenforradalom, amelynek során a kommunisták igyekeztek helyreállítani a diktatórikus hatalmukat megdöntő forradalom előtti állapotokat.

Hivatkozott irodalom:

1956 a sajtó tükrében. (Szerk.: Izsák Lajos és Szabó József) Bp. 1989.

Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956.*

Pécs, 1994.

Salamon Konrád: *A harmadik út küzdelme.* Bp. 2002.

1956-os emlékmű (Czinder Antal, 1993, IX. kerület, Bakáts tér)